

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок
за магістерською програмою професійного спрямування
«Управління публічними фінансами»
на тему: «Податково-борговий інструментарій фіскальної політики»

Виконавець:
студент ФФБС, 61 гр
Доарме Віталій Вікторович

Науковий керівник:
доктор економічних наук, професор
Слатвінська Марина Олександрівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми До початку ринкових трансформацій фінансова політика не сприймалася як важливий компонент державного управління, а її зміст залишався малозрозумілим для суспільства. Сам термін "фінансова" майже не застосовувався. У сучасних умовах фінансова політика стала ключовою складовою економічної стратегії держави, спрямованою на вирішення системних завдань на макро- та мікрорівнях через регулювання доходів бюджету і раціоналізацію його видатків. Вона має забезпечувати вирішення таких питань, як покращення економічної структури країни, усунення диспропорцій у галузевому та регіональному розвитку, стимулювання інноваційної діяльності та впровадження сучасних технологій, а також розвиток людського потенціалу.

Податки та державні запозичення виступають основними інструментами реалізації фінансової політики. Хронічний дефіцит бюджету та необхідність його фінансування за рахунок боргових ресурсів створили перешкоди для стабільного економічного зростання і негативно вплинули на структуру економіки. Накопичений Україною державний борг, разом із високим тягарем обслуговування, вимагає, щоб нові запозичення забезпечували формування джерел доходів, достатніх для їхнього повернення.

У такій ситуації виникає критична необхідність інтеграції податкової та боргової політики. Залучення нових боргових ресурсів передбачає покриття витрат за рахунок податкових надходжень, проте поточна ситуація, ускладнена військовими діями, змушує значно збільшувати бюджетні видатки на оборону. У зв'язку з цим ефективність використання податково-боргових інструментів для фінансування державних витрат стає одним із визначальних чинників забезпечення фінансової стабільності країни.

Податково-борговий інструментарій є ключовою складовою державного регулювання економіки, орієнтованою на створення ефективної системи управління фінансовими ресурсами. Виважений підхід до податкового планування та боргового менеджменту є визначальною передумовою для забезпечення стабільної соціально-економічної політики. Формування бюджету має ґрунтуватися на принципах результативності, прозорості та збалансованості, зважаючи на актуальність оптимізації державних фінансів в умовах економічних змін.

Пріоритетним є визначення напрямів удосконалення податково-боргових інструментів, що забезпечують фінансування національної оборони, соціального захисту та стимулювання економічного розвитку. Особливу увагу слід приділити ефективності використання бюджетних і боргових ресурсів, створенню умов для стійкого економічного зростання, мінімізації фінансових ризиків та забезпечення стабільності державного боргу.

Для підвищення впливу податково-боргової політики на суспільний розвиток необхідно впроваджувати заходи, спрямовані на раціоналізацію бюджетних видатків, посилення боргової дисципліни та збільшення доходів бюджету за рахунок оптимізації податкового навантаження й боротьби з ухиленням від сплати податків.

Дослідження зарубіжних учених, таких як Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, Дж. М. Кейнс, А. Лаффер, К. Макконнелл, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, Дж. Стігліц, В. Танзі, С. Фішер, Дж. Хікс, становлять важливе підґрунтя для розуміння особливостей функціонування податково-боргового інструментарію та фіскальної політики загалом.

Серед вітчизняних науковців значний внесок у дослідження податково-боргового інструментарію зробили О. Василик, З. Варналій, О. Десятнюк, А. Крисоватий, М. Крупка, М. Кужелев, Г. Кучер, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніна, І. Лютий, А. Мазаракі, В. Макогон, В. Мельник, М. Пасічний, М. Слатвінська, І. Чугунов, С. Юрій та інші.

Водночас актуальність подальших досліджень у цій сфері обумовлена необхідністю розробки нових інструментів, які враховують сучасні економічні виклики та обмеженість фінансових ресурсів.

Мета дослідження: розкриття теоретичних засад застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики, дослідження сучасного стану податково-боргового фінансування бюджету держави та формування напрямів удосконалення фіскальної політики держави.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність та інструменти фіскальної політики держави;
- висвітлити діалектику податкових та боргових інструментів фіскальної політики;
- дослідити фіскальну політику у системі фінансово-економічних відносин;
- здійснити моніторинг прагматики фіскалізації економіки держави в сучасних умовах;
- проаналізувати тенденції боргового фінансування в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики та можливість його адаптації до українських реалій;
- сформулювати стратегічні напрями застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики в Україні.

Об'єктом дослідження є процес застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики.

Предметом дослідження є фінансово-економічні відносини, які виникають у процесі застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплексний підхід, що забезпечив цілісність і логічну узгодженість аналізу. Для розкриття природи податково-боргового інструментарію фіскальної політики були задіяні системний і структурний методи. Зарубіжний досвід застосування податково-боргового інструментарію узагальнено за допомогою порівняльного та факторного аналізу. Основні напрями цієї політики в умовах економічних змін визначалися шляхом застосування методів наукового абстрагування та синтезу.

Інформаційна база роботи включала законодавчі й нормативно-правові документи в сфері застосування податково-боргового інструментарію та питань податково-боргового фінансування доходів бюджету, статистичні та аналітичні

дані Міністерства фінансів, Міністерства економіки, Державної служби статистики, Державної казначейської служби, Державної податкової служби України. Крім того, у дослідженні враховано матеріали наукових монографій, статей українських та іноземних авторів, дані офіційних сайтів – відкритий бюджет, ціна держави тощо.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

Обсяг кваліфікаційної роботи становить 98 сторінок. Робота містить 10 таблиць та 14 рисунків. Список використаних джерел містить 80 найменувань, розміщених на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретичні засади застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики» розглянуто економічну сутність та інструменти фіскальної політики держави. Досліджено діалектику податкових та боргових інструментів фіскальної політики. Висвітлено фіскальну політику у системі фінансово-економічних відносин.

У другому розділі «Практика та проблематика податково-боргового фінансування в Україні» проведено моніторинг прагматики фіскалізації економіки держави в сучасних умовах. Проаналізовано тенденції боргового фінансування.

У третьому розділі «Напрями удосконалення податково-боргового інструментарію фіскальної політики держави» досліджено зарубіжний досвід застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики та можливість його адаптації до українських реалій. Запропоновано стратегічні напрями застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики в Україні.

ВИСНОВКИ

В процесі проведеного дослідження податково-боргового інструментарію фіскальної політики було сформульовано низку важливих висновків:

1. Дослідження та опрацювання наукової літератури засвідчило, що не існує єдиного підходу до визначення сутності фіскальної політики. Різноманітність поглядів обумовлена різними цілями досліджень окремих вчених та специфічними соціально-економічними викликами, що виникають у різні історичні періоди. Основними інструментами фіскальної політики є податки, державні видатки, борг і бюджет країни, які використовуються для змін у державних доходах або ставках податків з метою стимулювання або обмеження приватних витрат на споживання та інвестиції.

2. Теоретичний базис поєднання податкових і боргових інструментів фіскальної політики полягає в усвідомленні взаємодії цих механізмів у контексті забезпечення фінансування державного бюджету. З метою глибшого наукового осмислення логіки взаємопов'язаних функцій податкових та боргових ресурсів було здійснено узагальнення, систематизацію та концептуалізацію знань, накопичених у межах світової фінансової думки. Це дозволило виділити низку

ключових теорій, які демонструють різноманітність підходів до фіскального регулювання, розбіжності в трактуванні базових понять, а також ідеологічні позиції авторів і їх висновки. Зокрема, до таких теорій належать класична теорія, яка наголошує на важливості збалансованості бюджету; теорія функціональних фінансів, що віддає пріоритет економічній стабільності та допускає використання боргового фінансування; теорія витіснення, яка акцентує на потенційному обмеженні приватних інвестицій через зростання державних запозичень; теорія рікардіанської еквівалентності, яка вбачає нейтральність вибору між податковим і борговим фінансуванням; а також теорія податкового вирівнювання, що пропонує рівномірний розподіл податкового навантаження в часі для мінімізації економічних викривлень.

Ця теоретична основа формує наукове підґрунтя для розробки податково-боргових стратегій, які забезпечують ефективне акумулювання бюджетних ресурсів в умовах динамічних змін фіскального простору. Сучасні виклики, такі як глобалізація, демографічні зрушення, економічні кризи та необхідність сталого розвитку, вимагають інтеграції податкових і боргових інструментів для досягнення фінансової стабільності держави. Поєднання цих механізмів дозволяє оптимізувати структуру бюджетних надходжень, забезпечуючи збалансований підхід до реалізації як короткострокових, так і довгострокових макроекономічних цілей, враховуючи при цьому соціальні потреби, інвестиційні пріоритети та економічну стійкість.

3. Фіскальна політика має бути основним інструментом визначення завдань реформування податкової та бюджетної системи та підвищення якості управління ними. Вона повинна базуватися на принципах функціональної збалансованості, обґрунтованості та адаптивної ефективності для забезпечення оптимальних відносин між її складовими. Оцінка фіскальної політики повинна базуватися на збалансованому підході, що забезпечить необхідний рівень фінансування та сприятиме стійкому економічному розвитку. Сьогодні фіскальна політика повинна сприяти розширенню податкової бази, зниженню тіньової економіки та забезпеченню прозорих і економічно обґрунтованих податкових пільг, які стимулюють інвестиції та інновації. Важливо також покращити податкове планування та прогнозування, зменшивши трансакційні витрати і забезпечуючи реальні доходи бюджету. У зв'язку з цим підвищення довіри платників до фіскальної політики є ключовим завданням держави.

4. Після завершення воєнного стану необхідно зосередити зусилля на економічному зростанні, надходженнях від приватизації, детінізації економіки та оптимізації бюджетних витрат (наприклад, через ефективність системи ProZorro та верифікацію соціальних виплат). Це дозволить поступово скоротити державні видатки, знизити податкове навантаження на заробітну плату і запровадити інноваційний податок на виведений капітал замість податку на прибуток підприємств.

Також необхідно удосконалити податки на землю та нерухомість, що дасть змогу збільшити надходження до місцевих бюджетів і, відповідно, підвищити їхню фінансову спроможність. Це дозволить скоротити податки на доходи фізичних осіб та зменшити навантаження на оплату праці, які, за даними ОЕСР, мають значний

негативний вплив на економічне зростання. Оптимізація субвенцій із державного бюджету стане важливим елементом цих реформ. Війна та процес післявоєнного відновлення змушують держави мобілізувати свої ресурси, що може мати руйнівний вплив на вже ослаблений війною реальний сектор економіки, який є основним рушієм розвитку. Реальний сектор виробляє товари та послуги, створює робочі місця та організовує виробничі ланцюги, без яких функціонування держави було б неможливим. Для досягнення швидкого відновлення в короткостроковій перспективі та забезпечення сталого економічного зростання в майбутньому необхідно гарантувати економічну та фінансову безпеку України, оскільки без цих умов залучення інвестицій, що є ключовим фактором розвитку, є неможливим. Це вимагає ефективного регулювання різних аспектів діяльності держави, де податкова система виступає однією з найбільш важливих складових. Порівняно з розвиненими країнами Європейського Союзу, податкове навантаження на економіку України є відносно низьким. Проте, Україна має високі податки на працю та споживання. Високі надходження від податків на споживання частково можна пояснити високим рівнем інфляції. Зі свого боку, високі податки на працю лише частково обумовлені інфляційними процесами і значною мірою є результатом податкової політики уряду.

5. В Україні спостерігається порушення боргової спроможності за більшістю ключових показників, що свідчить про високі ризики неплатоспроможності та недостатньої ліквідності в державних фінансах. Порівняно з 2019 роком, динаміка основних індикаторів боргового навантаження в 2020 році, а також у 2022-2023 роках, виявилася несприятливою, що вказує на зростання боргових ризиків. Структура державного боргу України, разом з показниками фіскальних ризиків, пов'язаних із управлінням борговими зобов'язаннями, також відображає небезпечні тенденції.

6. Міжнародний досвід свідчить, що ефективність застосування податково-боргових інструментів фіскальної політики залежить від розвитку фінансових інститутів та економічних відносин. Останніми роками багато країн світу орієнтуються на сувору економію бюджетних коштів, зміцнення бюджетної дисципліни, подальший розвиток програмно-цільового методу планування витрат та системи державного фінансового контролю. У країнах з розвинутою економікою активно застосовуються сучасні методи управління державними фінансовими ресурсами, підвищення ефективності використання бюджетних коштів, а також інтеграція короткострокового та середньострокового бюджетного планування.

Бюджет є важливою складовою економічного регулювання країни. Однією з основних цілей бюджетної політики на середньострокову перспективу є стимулювання економічного розвитку та забезпечення достатніх фінансових ресурсів для держави. Збалансоване прогнозування та планування доходів має значний вплив на підтримку бюджетної рівноваги. Для розвитку системи планування державних витрат важливо розробити чіткі методичні підходи для складання планів діяльності на визначений період, орієнтуючись на державні пріоритети та очікувані результати.

Система фіскального регулювання впливає на стабільність фінансової системи та економічне зростання. Ключовим завданням є оптимізація дефіциту

бюджету та державних витрат відповідно до економічних пріоритетів, підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів та вдосконалення методів планування бюджету на середньостроковий період. Фіскальна політика має важливе значення для створення умов для розвитку національної економіки, зокрема шляхом забезпечення належного рівня збалансованості державних фінансів, ефективного бюджетного планування, розвитку міжбюджетних відносин та системи державного фінансового контролю.

Для досягнення основних цілей бюджетної політики важливо розвивати інструменти оцінки та моніторингу соціально-економічних результатів бюджетних програм. Це дозволить забезпечити зв'язок між досягнутими результатами і використаними бюджетними коштами.

Виокремлено чотири основних міжнародних тенденції, серед яких - податкове стимулювання інноваційної діяльності підприємств, стимулювання прямих іноземних інвестицій, спрощення адміністрування, сприяння малому бізнесу. З огляду на прагнення України до європейської інтеграції, важливо застосовувати ефективні фіскальні інструменти, що успішно використовуються в інших країнах, такі як спрощення податкового адміністрування, впровадження електронної звітності, надання податкових пільг для інноваційних підприємств, підтримка малого бізнесу та стимулювання інвестиційної діяльності через фіскальні стимули.

7. У сучасних умовах податкова система повинна слугувати інструментом реалізації фіскальної та загалом економічної політики. Основні напрями її реформування включають:

- Відмова від податку на прибуток з переходом на податок на виведений капітал (ПнВК) за ставкою 10%.
- Введення диференційованих ставок податку на додану вартість.
- Ліквідація ЄСВ, військового збору та інших малозначних податків (наприклад, збір за паркування, туристичний збір).
- Включення соціальних зобов'язань до податку на доходи фізичних осіб, що компенсують ліквідовані податки, із поступовим зниженням ставки.
- Модернізація спрощеної системи оподаткування, що передбачає дві групи: перша — мікробізнес, що сплачує фіксовану суму патенту, друга — інші підприємці з обсягом обороту до певної межі, які сплачують податок із продажів.
- Уніфікація митних ставок для товарних груп — одна ставка на всю групу.
- Спрощення акцизного податку для легальних виробників та продавців, вдосконалення механізмів контролю та застосування непрямих методів його справляння.

У контексті вдосконалення застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики України важливо зосередитися на таких ключових напрямках:

- залучення довгострокового фінансування на пільгових умовах і збільшення частки грантів для підтримки офіційного сектору;
- розвиток стабільних відносин з інвесторами та активізація місцевих ринків капіталу;
- зменшення ризику рефінансування.

Щодо державних боргових зобов'язань, основними інструментами мінімізації фінансових ризиків мають стати:

- розбудова системи прозорості, звітності та контролю за державними гарантіями за кредитами;
- обмеження сфери застосування державних гарантій для інвестиційних проєктів загальнодержавного значення, що мають потенціал до самоокупності;
- запровадження механізму часткових гарантій для більшості державних програм (покриття лише частини боргу – до 80%);
- встановлення щорічного ліміту на надання державних гарантій, що не перевищує 3% запланованих доходів загального фонду бюджету, через відновлення відповідних положень Бюджетного кодексу України.

АНОТАЦІЯ

Доарме В. В. «Податково-борговий інструментарій фіскальної політики».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» за освітньою програмою професійного за спрямування «Управління публічними фінансами». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024.

В роботі розкрито економічну сутність та інструменти фіскальної політики держави. Досліджено діалектику податкових та боргових інструментів фіскальної політики. Висвітлено фіскальну політику у системі фінансово-економічних відносин.

Проведено моніторинг прагматики фіскалізації економіки держави в сучасних умовах. Проаналізовано тенденції боргового фінансування.

Досліджено зарубіжний досвід застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики та можливість його адаптації до українських реалій. Запропоновано стратегічні напрямки застосування податково-боргового інструментарію фіскальної політики в Україні.

***Ключові слова:** податок, борг, політика, фіскальна політика, борговий інструментарій, податковий інструментарій.*

ANNOTATION

Doarme V. «Tax and Debt Tools of Fiscal Policy».

Qualification work for obtaining the educational degree of Master in the specialty 072 "Finance, Banking, Insurance and Stock Market" according to the educational program of the professional direction "Public Finance Management". - Odessa National Economic University. - Odesa, 2024.

The paper reveals the economic essence and instruments of the state's fiscal policy. The dialectics of tax and debt instruments of fiscal policy are studied. Fiscal policy in the system of financial and economic relations is highlighted.

The pragmatics of fiscalization of the state economy in modern conditions are monitored. The trends of debt financing are analyzed.

The foreign experience of applying tax-debt instruments of fiscal policy and the possibility of its adaptation to Ukrainian realities are studied. Strategic directions for applying tax-debt instruments of fiscal policy in Ukraine are proposed.

Key words: *tax, debt, policy, fiscal policy, debt instruments, tax instruments..*